

УДК 378.124:37.001.76

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТІ

Марина Артюшина

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
просп. Перемоги 54/1, 03680 Київ, Україна*

Розглянуто проблеми готовності педагогічних працівників до інноваційної діяльності. Наведено визначення поняття “готовність педагога до інноваційної діяльності”. Визначено сучасне розуміння структурних компонентів готовності викладачів до інноваційної діяльності. Описано зміст тренінгів з підготовки педагогів до інноваційної діяльності в освіті.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність в освіті, готовність педагогів до інноваційної діяльності.

Постановка проблеми. У світі сучасних світових тенденцій актуальним завданням вищої школи стає підготовка майбутніх фахівців до інноваційної діяльності. Швидкий науково-технічний прогрес, динамічність суспільних перетворень, політична та економічна нестабільність змушують людину бути готовою до швидкої переорієнтації сфер своєї діяльності, пошуку резервів удосконалення себе та свого оточення. Винесення цієї проблеми за межі вищої освіти, збереження традиційного, переважно репродуктивного підходу в навчанні обмежує професійну підготовку майбутнього випускника, гальмує його подальший професійний розвиток. Водночас розвиток інноваційних здібностей потребує створення й відповідного інноваційного середовища. Сучасний ВНЗ має характеризуватися не тільки якісними інформаційними та навчально-методичними технологіями, а й наявністю досвідченого, інноваційно зорієнтованого персоналу, здатного до постійного оновлення й удосконалення освітнього процесу. Беручи до уваги те, що викладацький склад вітчизняних ВНЗ – це фахівці переважно старшого покоління, чия освітня підготовка реалізовувалася за традиційних умов, можна припустити, що готовність сучасних вітчизняних викладачів до інноваційної діяльності в освіті є незадовільною. Можливо саме тому реалізація багатьох у цілому позитивних освітніх реформ потрапляє на багато нарікань з боку педагогічного складу, використання сучасних освітніх технологій у ВНЗ залишається на незадовільному рівні, а рівень підготовленості вітчизняних фахівців за більшістю спеціальностей не відповідає світовим вимогам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що проблему готовності педагогів до інноваційної діяльності порушували в науковій літературі вже давно, з 50-х років ХХ ст. Найповніше досліджений процес інноваційної діяльності вчителів, стосовно яких вивчали загальну готовність учителів до інноваційної діяльності (М. Є. Піскарьова, Л. Т. Чернова), умови (Ю. Г. Максимов, М. О. Дука), чинники (Ф. З. Вільданова), засоби (А. В. Шлома), технології (М. М. Анісімов), труднощі (О. Ф. Балакірев) інноваційної педагогічної діяльності.

У нашій країні сьогодні активно розглядають питання підготовки до управління інноваційною діяльністю (Л. І. Даниленко, В. Й. Бочелюк). Російські та українські вчені вивчають також підготовку вчителів різного профілю до інноваційної педагогічної діяльності (М. М. Маліванов, Н. К. Нурієв, Г. М. Овчиннікова, Н. І. Клокар, О. Г. Козлова, Т. М. Демиденко, Л. М. Шевченко та інші). У дослідженнях порушують питання тлумачення поняття готовності, виділення її структурних компонентів, критеріїв і рівнів, пропонують різноманітні методики дослідження та описують результати дослідження готовності до того аспекту реалізації інноваційної діяльності, який вивчають.

Однак значна увага науковців до різних аспектів підготовки педагогів до інноваційної діяльності не означає досконалого висвітлення цієї проблеми. По-перше, більшість із вивчених досліджень проведені на контингенті майбутніх педагогів, тобто студентів педагогічних ВНЗ. Залишаються нез'ясованими також питання про те, чи змінюється готовність педагогів до інноваційної діяльності із віком, чи однаковою є інноваційність працівників освіти різних категорій, що є чинниками інноваційної діяльності на різних рівнях управління освітою тощо. На наш погляд, недостатньо розроблені також змістовні й методичні умови розвитку інноваційних властивостей особистості педагогів у процесі їх післядипломної освіти.

Мета статті. Наведено результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження готовності педагогічних працівників до інноваційної діяльності, опишемо досвід підготовки педагогічних працівників різних категорій, зокрема, викладачів ВНЗ, до інноваційної діяльності в освіті, що реалізовували у процесі підвищення кваліфікації педагогічних працівників різних категорій у Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти АПН України та Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана.

Виклад основного матеріалу. Стосовно загального розуміння поняття "готовність до інноваційної діяльності" є безліч різноманітних думок і підходів. У більшості проаналізованих праць спочатку розкривають поняття «готовності до діяльності» взагалі. Зокрема, І. Є. Піскарьова виділяє два головні напрями вивчення поняття готовності [4, с. 21]: функціональний –

розгляд готовності як певного психічного стану, умови успішності виконання діяльності, у якому значущу роль відіграє установка до діяльності (Є. С. Кузьмін, Н. Д. Левітов, В. М. М'ясищев, Л. С. Нерсисян, Д. М. Узнадзе); особистісний — розгляд готовності як особистісного утворення, інтегративної властивості особистості, що забезпечує ефективність діяльності (В. О. Крутецький, К. К. Платонов, М. І. Дьяченко, І. О. Зімня, Л. О. Кандибович, В. О. Сластьонін).

Ці напрями простежуються й у визначеннях поняття “готовність до інноваційної діяльності”. Зокрема, Е. П. Печерська визнає перший підхід [3, с. 167-172], А. В. Шлома схильна до другого напрямку [6, с. 17]. Залежно від обраного підходу до розуміння поняття «готовності» визначають і її структуру. Різні автори пропонують різний склад і характеристику компонентів готовності до інноваційної діяльності, зокрема, А. В. Шлома – особистісний (потребнісно-мотиваційний), креативний, когнітивно-операційний, рефлексивний [6, с. 35-38]; Л. Т. Чернова – мотиваційний, когнітивний, процесуальний [5, с. 17]; Е. П. Печерська – мотиваційний, когнітивний, операційний, емоційно-вольовий, інформаційний [3, с. 172].

Відповідно до завдань, поставлених у нашому дослідженні, *готовність педагогів до інноваційної діяльності* розглядаємо в контексті особистісного напрямку, тобто як стійку характеристику особистості, інтегративне особистісне утворення, що складається із сукупності взаємопов'язаних інноваційних властивостей, зокрема, охоплює здатність до творчого мислення, активність особистості, її адаптивність, позитивне ставлення до себе та обраної діяльності, прагнення до особистісного і професійного розвитку і самовдосконалення.

У структурі готовності до інноваційної діяльності, на наш погляд, доцільно виділити три основні компоненти, що належать до більшості зазначених концепцій:

- *когнітивний* — обізнаність педагогів стосовно сучасного розуміння категорій педагогічної інноватики;
- *мотиваційний* — ставлення до інновацій;
- *поведінковий* — особливості реалізації інноваційної діяльності.

Відповідно до сучасних вимог до інноваційної педагогічної діяльності зміст цих компонентів має характеризуватись таким чином: когнітивний компонент — розуміння інновації як такого нововведення, що веде до підвищення ефективності функціонування освітньої системи в цілому чи окремих її компонентів; мотиваційний компонент — визнання необхідності інноваційної діяльності, підтримка інноваційних процесів в освіті, орієнтація на гуманістичну спрямованість інноваційних пошуків у всіх аспектах освітньої діяльності; поведінковий компонент – здатність до саморозвитку, зайняття активної особистісної позиції у реалізації інноваційних пошуків,

визнання переважної ролі внутрішніх чинників, самостійне ініціювання інноваційної активності, сприяння реалізації інновацій у зовнішньому середовищі, визнання своєї інноваційної спроможності.

Відповідно до кожного компонента було обрано групи показників і визначено рівні, що дають змогу визначити особистісну готовність педагогічних працівників до здійснення інноваційної діяльності. Для вимірювання зазначених компонентів готовності до інноваційної діяльності була розроблена комплексна методика, у якій пропонували завдання з метою оцінити свої інноваційні властивості, а також спеціально підібрані чи розроблені методики: “Анкета для визначення здатності до саморозвитку”, “Самоаналіз стимулів і перешкод навчанню і розвитку” (Є. І. Рогов), “Ставлення до інновацій в освіті”, “Визначення домінуючого підходу до навчання”, “Самооцінка інноваційних властивостей особистості”, “Оцінка факторів інноваційної діяльності” (М. В. Артюшина).

Дослідження проводили на базі Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти (ЦППО) АПН України та Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. Усього в дослідженні взяли участь 232 педагогічні працівники (директори, заступники директорів, методисти, викладачі та аспіранти), серед яких були чоловіки і жінки, особи різного віку й різного педагогічного стажу, представники всіх регіонів України.

Проведене дослідження виявило, що не всі складові готовності педагогів до інноваційної діяльності відповідають зазначеним вимогам, зокрема:

- *когнітивний компонент* – у розумінні поняття “інновація” педагогічними працівниками переважає обмежене бачення інновації як нововведення, запровадження окремих змін у процес унаслідок усунення другого суттєвого параметра інновації — удосконалення системи, того, заради чого інновацію здебільшого і вводять;
- *мотиваційний компонент* – визнання необхідності інноваційної діяльності, підтримка інноваційних процесів в освіті, однак певна частина педагогічних працівників ставиться до інновацій обережно, вважає, що інноваційна діяльність можлива лише за певних, незалежних від них умов; орієнтація на гуманістичну спрямованість інноваційних пошуків (лише в окремих аспектах освітньої діяльності);
- *поведінковий компонент* – висока оцінка своєї інноваційної спроможності і менша оцінка її реалізації, потенційна здатність до саморозвитку і водночас переоцінка зовнішніх чинників інноваційної діяльності.

Уважаємо, що наявність визначених недоліків може суттєво заважати реалізації сучасних освітніх тенденцій. Педагоги, що самі не займають активної позиції стосовно інновацій, ніколи не забезпечать формування інноваційності тих, кого навчають. Для подолання виявлених недоліків можна запропонувати кілька шляхів:

- усвідомлення педагогами власного інноваційного потенціалу, відмова від консерватизму, прийняття активної професійної позиції, активний вплив на навколишні умови;
- пропагування інноваційної педагогічної діяльності, заохочення інновацій, підтримка інноваційних пошуків керівними інституціями освіти;
- введення відповідних питань у зміст післядипломної педагогічної освіти, приділення достатньої уваги розвитку всіх компонентів готовності особистості педагога до інноваційної діяльності.

Наведемо конкретний досвід реалізації останнього напрямку роботи, тобто введення питань розвитку інноваційності в плани підвищення кваліфікації викладацького складу. Попередньо визначимо вимоги до такої підготовки.

І. М. Дичківська зазначає, що готовність до інноваційної діяльності зумовлюється організацією оптимального інноваційного середовища та спрямованістю педагогічної діяльності на інноваційність. Забезпечення творчої обстановки в процесі навчання потребує створення таких умов: відсутність внутрішніх перепон творчим виявам; допомога студентам у набутті впевненості в стосунках з однокурсниками, викладачами; організація активної роботи підсвідомості; утримування від оцінювання, що сприяє розширенню потоку ідей, зосередженню над осмисленням проблеми; використання метафор і аналогій, відшукування нових асоціацій та зв'язків; розвиток уяви, фантазії з відповідним контролюванням їх (під час обговорення і критичного перегляду запропонованих ідей); розвиток сприйнятливості, підвищення чутливості, широти й насиченості сприйняття світу, що є основою розвитку професійної сенситивності (чутливості); допомога тим, хто навчається, знаходження сенсу у творчій діяльності [1, с. 289–290].

Про аналогічні вимоги зауважує й М. В. Кларін. Він вважає найбільш продуктивним засобом залучення педагогів до використання інноваційних технологій “активно-особистісний шлях опрацювання дидактичних нововведень”, тобто освоєння нововведення в модельованій практиці. Моделюванню піддається не тільки “жорстко вибудована” предметно-змістова, але й найменш передбачувана, найменш вибудована соціально-психологічна сторона навчання. Таке освоєння має характер групового пророблення значеннєвих орієнтирів учителя, охоплює елементи соціально-

психологічного тренінгу, у процесі якого вчителі залучені в особистісну рефлексію над модельованою й освоюваною діяльністю. Результатом такого глибокого осмислення є не тільки інтелектуальна, але цілісніша – особистісна – орієнтація й залученість учителя, опрацювання значенневих зв'язків особистості педагога й способів його роботи в класі” [2, с. 217].

Отже, підготовка педагогів до інноваційної діяльності в процесі післядипломної освіти має забезпечувати виникнення творчої обстановки в процесі навчання і ґрунтуватись на активно-особистісному опрацюванні дидактичних нововведень. Найкращою формою для цього є тренінг.

Ми розробили й використали дві форми тренінгового навчання:

1. Тренінгове заняття для педагогічних працівників різних категорій “Готовність педагога до інноваційної діяльності в освіті” (4 год), що проводили у ЦППО АПН України;
2. Тренінгове заняття для викладачів Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана “Психолого-педагогічна компетентність викладача у запровадженні інноваційних навчальних технологій” (4 год), що використовували як вступне заняття на тренінгу “Розвиток психолого-педагогічної компетентності викладачів університету” як форми підвищення кваліфікації викладацького складу університету.

Хоча ці тренінгові заняття дещо відрізнялися за метою їх проведення, обидва вони були спрямовані на забезпечення розвитку всіх компонентів готовності педагогів до інноваційної діяльності: когнітивної, афективної та поведінкової. Коротко охарактеризуємо кожне тренінгове заняття.

Тема: “Готовність педагога до інноваційної діяльності в освіті” (4 год)

Навчальна група: педагогічні працівники різних категорій: ректори і проректори, методисти ВНЗ III-IV рівнів акредитації, директори і заступники директорів, методисти ПТНЗ тощо.

Мета: актуалізувати розуміння педагогами необхідності інноваційної діяльності в освіті в сучасних умовах, уточнити сучасний зміст поняття інновації, осмислити можливі підходи до реалізації інноваційної діяльності в освіті, оцінити рівень розвитку своїх інноваційних властивостей та потренуватись у висуванні й обговоренні інноваційних ідей.

Структура тренінгу

Зміст тренінгу	Завдання	Тривалість, хв
Вступ	Ознайомлення з викладачем, повідомлення теми, мети тренінгу, короткого змісту	5
1. Поняття “інновації”	• Надання відповіді на запитання стосовно особистого розуміння поняття “інновація”, участі в інноваційній діяльності;	10
	• Складання визначення інновації за ключовими словами;	5
	• Демонстрація й аналіз наявних визначень поняття “інновація”;	5
	• Співвідношення понять “нове” та “інноваційне”	5
2. Сутність та значення інноваційної діяльності в освіті	• Співвідношення понять “інноваційне навчання” і “традиційне навчання”, “традиційний та інноваційний навчальний заклад”;	5
	• Визначення особистого ставлення до інноваційної діяльності в освіті;	5
	• Обговорення значущості інноваційної діяльності в освіті	5
3. Готовність викладача до інноваційного навчання та її складові. Шляхи освоєння нововведень	• Ознайомлення з компонентами готовності до інноваційної діяльності;	5
	• Визначення здатності до саморозвитку;	5
	• Визначення стимулів та перешкод інноваційної діяльності;	10
	• Навчальна гра “Прийняття педагогічної інновації”	50
Завершення	Обговорення досягання поставлених цілей, підведення підсумків роботи	5
	Разом	120 хв = 4 навч. год

Тема: “Психолого-педагогічна компетентність викладача в запровадженні інноваційних навчальних технологій” (4 год)

Навчальна група: викладачі та аспіранти ВНЗ.

Мета заняття: осмислити мету, зміст тренінг-курсу та налаштуватись на конструктивну взаємодію протягом тренінгового навчання, створити інноваційне тренінгове середовище.

План тренінгу:

Етап	Завдання	Тривалість , хв
Вступ	Презентація тренінгу, заповнення анкети учасників	5
Рефлексія, самоаналіз	Робота з карткою “Моє самопочуття на тренінгу” (тричі)	5
Ознайомлення учасників	Взаємне представлення, заповнення таблиці “Моя тренінгова група”	20
Обговорення інноваційного тренінгового середовища	Робота в командах за методом “Карусель”	20
Обговорення інноваційної педагогічної ідеї	Дидактична гра	50
Обговорення правил взаємодії	Ланцюжок, спільний рейтинг	10
Заклучна рефлексія	“Я”, “Ми”, “Справа”	5
Завершення	Обговорення досягання поставлених цілей, підведення підсумків роботи	5
	Разом	120 хв = 4 навч. год

Опитування учасників обох тренінгів щодо його результативності довело ефективність реалізації поставлених завдань. У своїх відгуках учасники зазначають, що в результаті тренінгу відбувається актуалізація потреб у інноваційній діяльності в освіті, усвідомлюються індивідуальні особливості, проблеми і перешкоди інноваційної діяльності, розвиваються установки до творчості, співпраці в процесі запровадження нововведень, що закладає основу для подальшого особистісного розвитку.

Зазначимо, що обидва тренінгові заняття становлять мінімальний обсяг підготовки педагогів до інноваційної навчальної діяльності. В ідеалі проблемі розвитку інноваційності педагогів можна приділити окремий тренінговий курс, що має охоплювати значну частину самостійної роботи, формувати

досвід використання різноманітних інноваційних технологій навчання, контрольно-оцінної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на підставі проведеного дослідження можемо зробити висновок, що в сучасних умовах наявна потреба в додатковій підготовці педагогічних працівників до інноваційної діяльності в освіті. Згідно з особистісним напрямом, поняття готовності педагогів до інноваційної діяльності охоплює сукупність взаємопов'язаних інноваційних властивостей, зокрема, здатність до творчого мислення, активність особистості, її адаптивність, позитивне ставлення до себе та обраної діяльності, прагнення до особистісного і професійного розвитку і самовдосконалення. Дослідження когнітивного, мотиваційного та поведінкового компонентів такої готовності свідчить про те, що не всі складові готовності педагогів до інноваційної діяльності відповідають сучасним вимогам. Перспективним шляхом формування готовності педагогів до інноваційної діяльності є активно-особистісний шлях опрацювання дидактичних нововведень, чому найкраще відповідає тренінгова робота. Реалізація такої підготовки довела її ефективність. У подальшому плануємо розробити цілісні тренінгові курси з розвитку інноваційних властивостей особистості педагогів у процесі їх післядипломної педагогічної освіти.

-
1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посіб. К., 2004.
  2. Кларин М. В. Инновации в обучении: метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта. М., 1997.
  3. Печерская Э. П. Методология формирования инновационного компонента профессиональной деятельности специалиста в условиях высшей школы: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08. Тамбов, 2003.
  4. Пискарева И. Е. Формирование готовности будущих учителей к инновационной деятельности: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Кострома, 2000.
  5. Чернова Л. Т. Формирование профессиональной личностной готовности учителя к инновационной деятельности в системе повышения квалификации: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Казань, 1997.
  6. Шлома А. В. Личностно-профессиональное самосовершенствование как средство подготовки учителей к инновационной деятельности: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Брянск, 2004.

**FORMING THE HIGHER SCHOOL TEACHER'S READINESS
FOR INNOVATIVE ACTIVITY IN EDUCATION****Maryna Artyushyna***Vadym Hetman National Economic University of Kyiv,
Peremoha Ave, 54/1, UA-03680 Kyiv, Ukraine*

The article deals with the problems of teacher's readiness for innovative activity. It depicts the explanation of the concept "teacher's readiness for innovative activity" and presents the modern understanding of structural components of teachers' readiness for innovative activity while stressing on the content and curriculum of teachers' training for innovative activity in education

Key words: innovations, innovative activity in education, teacher's readiness for innovative activity.

**ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ
ШКОЛЫ К ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ОБРАЗОВАНИИ****Марина Артюшина***Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана
пр. Перемоги 54/1, 03680 Киев, Украина*

Рассмотрено проблемы готовности педагогических работников к инновационной деятельности. Дано определение понятия «готовность педагога к инновационной деятельности». Определено современное понимание структурных компонентов готовности преподавателей к инновационной деятельности. Описано содержание тренингов по подготовке преподавателей к инновационной деятельности в образовании.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность в образовании, готовность педагогов к инновационной деятельности.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2008

Прийнята до друку 09.10.2008